

זכרוןכם לברכה

Zichronchem livracha – k památce trutnovských Židů

Martin Prudký

proslov u památníku zničené synagogy v Trutnově – výročí tzv. Říšského pogromu, 9. listopadu 2014

Vážené dámy, vážení pánové,

shromáždili jsme se v tuto chvíli **na tomto místě**, abychom si připomenuli památku těch (nebo lépe snad: abychom dali výraz živé památce těch), kdo v tomto městě ještě docela nedávno, přede dvěma generacemi, žili, sdíleli starosti a radosti života této městské komunity a tvořili součást života naší země. – Shromáždili jsme se v tuto chvíli **na tomto místě**, abychom připomenuli a uctili památku trutnovských Židů.

Jejich synagoga, tehdejší dominanta města, byla 10. listopadu 1938 vydrancována a zpusťošena, vypálena a následně zcela zničena (dnes v noci to bude 76 let). – **Jak víte**, zde stála; a tento skromný památník to připomíná.

Nepochybně také víte, že **tato hrůzná událost nebyla náhodným a ojedinělým incidentem**, nýbrž že byla součástí dlouho chystané akce paravojenských jednotek SA a nacistických aktivistů, kteří v odpověď na štvavý projev ministra propagandy Josepha Goebbelse okamžitě – během několika hodin, po celém území Německa, koordinovaně – napadli a vydrancovali židovské obchody, synagogy, školy, hřbitovy... Podle současného stavu bádání byla trutnovská synagoga jednou z více než čtrnácti set synagog, modliteben, škol a dalších budov židovských obcí, které byly tu noc zničeny. – Tato událost se příznačně nazývá „říšským pogromem“, „říšskou křišťálovou nocí“ (Reichspogrom ... Reichskristallnacht) – při všem využití davové spontaneity, davového vandalismu a násilí se jednalo veřejnou, *celostátní* akci, která byla podnícena vrcholnými představiteli státu a provedena dobře organizovanými stranickými bojůvkami s přičiněním nadšených stoupenců nacistického režimu.

Zajisté také víte, že nezůstalo jen u znesvěcení a zničení synagog, obchodů, škol, podniků; nešlo jen o majetek. Útok mířil **na židovské spoluobčany**; šlo o brutální násilí vůči člověku, proti skupině lidí – jejich bezpečí, jejich životům... Nepřátelství vůči Židům, jejich postupné vyčleňování a diskriminace probíhalo v nacistickém Německu již několik let a stupňovalo se. „Říšský pogrom“ však byl zlomem, který otevřel přímou cestu k systematickému pronásledování a vyhlazování Židů v „Třetí říši“. Bezprostředně po nočních útocích na židovské majetky proběhla brzy ráno 10. listopadu vlna zatýkání, při níž bylo do

koncentračních táborů deportováno přes 30.000 Židů. Tato vlna zasáhla týž den také Židy v Trutnově.

Brutalitu a ohavnost událostí, jejichž dějištěm se v roce 1938 stalo i toto město, dosvědčil nedávno jeden ze zdejších pamětníků v krátké vzpomínce, jež byla o loňském výročí zveřejněna v Trutnovinkách.¹ – Tento pamětník po 75 letech – poprvé veřejně, ovšem raději anonymně! – zavzpomínal na to, jak se jako malý chlapec stal očitým svědkem vypálení zdejší synagogy. Přitom se zmínil také o ohavném znesvěcení židovského hřbitova, při němž byl dokonce jeden z nedávno zesnulých Židů vytažen z hrobu a oběšen na nedaleké lucerně, kde pak visel několik dnů.

Na tyto hrůzy nesmíme zapomínat. – Přesněji řečeno: **na oběti těchto hrůz nesmíme zapomínat**. Je třeba o nich vědět a připomínat si je. Jejich **památka** je **vykřičníkem pro naši současnost**.

Když jsem se dozvěděl, že bych měl dnes promluvit na tomto místě, pokusil jsem se zjistit nějaké podrobnosti o situaci židovské obce v tomto městě ve 30. letech, o jejích představitelích, o konkrétních osobách. Pěstovat něčí památku nelze anonymně ani jen kolektivně. Běží vždy o životy konkrétních lidí – tehdy jejich, jako i našich dnes.

Právě pro židovskou tradici, pro židovský přístup k lidskému životu je toto velice důležité – každý člověk má svou tvář a své jméno. Před lidmi i před Bohem.

Dovolte mi to vysvětlit malou osobní vzpomínkou:

Před necelými 25 lety jsme na škole, kde působím, měli mimořádnou návštěvu. Do našeho města přijel z Holandska rabín a univerzitní profesor **Yehuda Aschkenazy, zichrónó livráchá** („jeho památka budiž požehnána“). Tento mimořádně učený a moudrý muž pocházel z mnohageneračního rabínského rodu, který působil po celé Evropě; jeho otec působil před válkou jako rabín v Mariánských lázních. Tam Yehuda Aschkenazy vyrůstal...; tam pak také celou rodinu zastihlo nacistické pronásledování. Yehuda jako mladý chlapec před transportem utekl. Po několika letech skrývání však byl nakonec zatčen, týrán, ... a poslán do Osvětimi. Přežil! – a svůj produktivní život pak věnoval nejen obnově židovských komunit, ale velmi výrazně (speciálně!) také tomu, aby mladé křesťanské evropany (studenty) učil vnímat Židy a židovskou tradici autenticky: nepěstovat předsudky, karikatury, apologetické obrazy nepřítelů... Proto také přednášel na univerzitách teologům, budoucím kněžím a farářům, a učil je porozumět židovství zevnitř... Když tento vzácný host přednášel našim studentům, měl přitom jedno *zvláštní přání* – prý, k dobrému rozhovoru, k autentickému lidskému **setkání „tváří v tvář“** patří, že **nemůže být anonymní**; proto prý, jestli bychom byli tak hodní, a sepsali mu na papír svá jména; aby věděl, aby si mohl připomenout, s kým se osobně v oné přeplněné posluchárně setkal, s kým mluvil, s kým se sdílel... To byla velmi dobrá lekce, ... velmi dobré setkání s moudrým rabínem!

Setkání, sdílení nemůže být anonymní. **Ani pamatování** – tedy pěstování autentické památky těch, s nimiž se už nemůžeme setkat „tváří v tvář“ – **nemůže být anonymní**.

¹<http://archiv.trutnovinky.cz/index.php?gid=108020>

Proto jsou například v interiéru Pinkasovy synagogy v Praze na zdech napsána **jména** obětí šoa. – Pokud možno všechna! – Každý člověk má své jméno, a každému náleží „*památka jeho jména*“... – **Připomínání** jejich jména je svým způsobem *setkání*...

My zde dnes **nemůžeme dát zaznít jménům všech osob**, které patří k obětem šoa z tohoto města. A to nejen z důvodů technických či časových – ale zásadních: takový soupis všech jmen nemáme.

Můžeme si však konkrétně připomenout **alespoň některá jména** – zástupně; aspoň některá...

Například, zdejší židovská obec měla ve 20. století tři vynikající rabíny:

- ještě za Rakouska, pak během první světové války, a pak ještě více než desetiletí v éře „První republiky“ zde jako rabín působil **Jakob BADER**;
- v roce 1930 na jeho místo nastoupil **Dr. Peter FREUND**;
- toho pak v roce 1937 vystřídal **Dr. Leiser ENGELSTEIN**; ten se pak již ve 2. roce svého působení zde musel stát svědkem brutálního konce života své komunity.

Předsedou ŽNO byl v 30. letech **Oskar RIX**, jeho zástupcem **Dr. Fritz HORETZKY**.

Vrchním kantorem byl **Jakob ROWINSKY**.

Ze jmen význačných i běžných členů obce, jak nám jsou z pramenů dostupná, jsem pro jmenovitou připomínku vybral jen **symbolické dvanáctero** – podle počtu kanonické úplnosti dítek Izraele, lidu Hospodinova:

1. **Dr. Julius GANS**, praktický lékař a majitel sanatoria – význačný občan města, který v roce 1937 kandidoval do Městské rady za levicově liberální Německou demokratickou stranu – v roce 1942 deportován do Terezína, o rok později pak z Terezína do Osvětimi.
2. Paní **Marianne PICK**, rozená HELLER (1942 Terezín, 1944 Osvětim).
3. Pan **Markus LEDERER**, člen představenstva náboženské obce (Terezín).
4. Paní **Helly HERMANN**, rozená KATZ (1942 Terezín, 1944 Osvětim).
5. Lékař **MUDr. Julius KOHN**
6. a jeho žena **Leopoldine KOHN** (oba 1942 Terezín, 1943 Osvětim).
7. Pan **Josef SCHLESINGER**
8. a jeho žena **Else SCHLESINGER** (oba 9.12.1942 Terezín a v roce 1943 Osvětim).

Jako poslední čtyři jména **si připomeňme** společně **rodinu** Nettlových; společně museli do transportu – 9. prosince 1942 byli společně odvezeni do Terezína, odkud pak byli opět společně o rok později deportováni do Osvětimi. – *Pamatujme na ně*; jejich jména jsou:

9. Pan **Rudolf NETTL**,

10. paní **Gertrud NETTL**,

11. **Wilhelm NETTL**

12. a **Georg NETTL**.

Jedná se o jednu z pěti rodin Nettlových, které tou dobou k trutnovské obci patřily.

Jiný člen rodiny, pan **Erich NETTL**, který bydlel nedaleko odtud ve Vodní ulici (Wassergasse) č. 14, po všech útrapách nakonec přežil internaci v KZ Sachsenhausen, po válce emigroval do Palestiny a nakonec se usadil ve Skotsku. V roce 1988 vyjádřil své vzpomínky na události, které si dnes připomínáme, takto:

„Při obsazení města [8. října 1938] mi Wehrmacht nasadil do bytu 6 vojáků, aby mne chránili... Téměř všichni Židé opustili Trutnov už předtím, dříve než Hitler přišel do města. Zůstalo tu jen pár lidí, kteří byli buď staří, nebo věřili, že bude možné žít i v Třetí říši, zejména když člověk nemá žádný vroubek. Do židovských bytů tehdy přišli policisté a varovali nás, že jako Židé musíme dodržovat nová pravidla. Nebylo nám třeba dovoleno používat hitlerovský pozdrav nebo na něj odpovídat; byli jsme jako psanci, bez jakýchkoli práv, zasvěceni pro smrt. Den poté, co byl vypálen Templ, byli všichni židovští muži, kteří byli schopni aspoň trochu chodit, pozatýkáni a zavřeni do vězení; mezi nimi byli mimo jiné: Schiff, Kohl, Singer, Schwarz, Nettel, Paul, Block. Navečer se před vězením srotili lidé a tloukli na vrata, toužili po židovské krvi...“²

– Tolik Erich Nettel, někdejší Trutnovák, ve vzpomínce na rok 1938.

Těch několik jmen, co zde zaznělo, nám zástupně připomnělo **celou zdejší židovskou obec**. Tato komunita měla v třicátých letech několik set členů a vyznačovala se pestrým a bohatým životem; měla řadu spolkových, kulturních, osvětových a charitativních aktivit. Její členové byli pro celé město – jeho hospodářský, společenský, politický život hodně důležitou složkou.

Podle židovské tradice bych měl u každého jména, které zde dnes беру do úst, hned ještě vyslovit formuli **zichronó livráchá** („jehojejí památka budiž požehnána“). Tak se o zesnulých sluší mluvit – **zichronó livráchá**.

Je to velmi případný, výmluvný, dobrý projev úcty.

Ta formule je vlastně **dvojznačná**, lze jí rozumět dvojím způsobem: buď **(a)** ve smyslu, ať je památka onoho zesnuléhooné zesnulé *požehnána*; nechť je jehojejímu jménu vzdána čest a úcta! – nebo **(b)** ve smyslu, ať je památka onoho zesnuléhooné zesnulé *pro nás požeháním*; ...nechť mezi námi *působí k dobrému*...

---

²Rudolf Mathias Wlaschek, *Jüdisches Leben in TrautenauNordostböhmen: ein historischer Rückblick* (Veröffentlichungen der Forschungsstelle Ostmitteleuropa an der Universität Dortmund, Reihe B, Bd. 44), Dortmund 1991, S. 44.

zichrónó livráchá může znamenat (znamená) obojí. Myslím, že to ani není „buď – anebo“, nýbrž „tak i tak“; platí obojí ... a hodí se obojí.

Připomínáme-li si památku něčí osoby, máme-li v úctě na paměti něčí jméno, pak přece běží o *vzájemný vztah*. – To, že životy našich předchůdců, zejména tragických obětí, nejsou zapomenuty, je dobré a správné nejen pro ně (čest a úcta jejich jménu!), ale především pro nás – pro pozůstalé a dědice, jakkoli složitou či nepřímou k nim po lidsku máme vazbu.

A ještě jeden aspekt této tradiční židovské formule mi dovoluete na závěr uvést.

Ono **zichrónó livráchá** se netýká jen vztahu mezi lidmi; mluvíme o „*požehnání*“, tedy o dobrotě **od Boha**, o přízni shůry, která do našich životů vstupuje jako dar a proměňuje nás k dobrému.

Nechť je památka oněch jmenovaných (i těch dnes zde jmenovitě neuvedených, ale vzpomínaných) **požehnána**; ano, nechť je *památka jejich jména* v tomto smyslu také nám a tomuto městu **požehnáním**...

– Děkuji vám za pozornost. –